

KUTATÁSI EREDMÉNYEK – 2010

(Lezárult kutatások összefoglalói)

Címjegyzék

A közfeladatot ellátó személyek elleni erőszak vizsgálata. A teljes országos mintát feldolgozó empirikus kutatás lefolytatása és befejezése	3
A térsz-esek és az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést töltő fogvatartottak ítéleteinek tartalomelemzése és a büntetéskiszabási gyakorlat vizsgálata	3
Módszertani problémák az emberölés kriminálhistoriái vizsgálataiban.....	4
ISRD-2: Látens fiatalkori devianciák c. kutatásban a cseh, az észt és a magyar kutatási eredmények összehasonlítása a fiatalok erőszakos viselkedésének és a látens erőszakos devianciáinak vonatkozásában	5
Veszélyeztetett fiatalok életesélyei és kriminalizálódási hajlandósága.....	5
Jogellenesen külföldre vitt gyerekek ügyeinek kezelése – rendszerszintű megközelítés.....	6
A közvetítő szolgáltatók büntetőjogi felelőssége	7
Szexuális abúzus az interneten – empirikus kutatás.....	7
Statisztikai alapú kockázat- és szükségletértékelés. Kockázatbecslési eljárások a büntető igazságszolgáltatásban a nemzetközi gyakorlatban	8
A szélsőjobbboldalsággal és erőszakkal kapcsolatos attitűdök empirikus vizsgálata a felsőoktatásban tanuló fiatal felnőttek körében.....	8
A budapestiek véleménye a bűnözésről és a helyreállító igazságszolgáltatásról	9
A számítástechnikai adatok megőrzésének egyes kérdései.....	10
Szellemi tulajdonjogokat sértő bűncselekmények vizsgálata.....	10
A katasztrófavédelemnek a környezetvédelem területén kifejtett általános és speciális tevékenysége II.	11
Az ellopott műkincsek azonosítása	12
Környezetvédelmi szabályok érvényesítése a hatóságok szemével	13
Adatvédelmi és titokvédelmi előírások és azok büntetőjogi gyakorlatának áttekintése a magyar jogrendszerben II.	13
Az új Be. novella hatályosulása	14
A nyomozóhatóság és az ügyészség kapcsolata a büntetőeljárás első szakaszában.....	15
A titkos felderítés új szabályozása	15
A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései 2.: Megelőző jogos védelem	16
A büntető igazságszolgáltatás társadalmi költségei	17
Az „elterelés” új irányai és a resztoratív igazságszolgáltatás.....	18
Az individualizáció érvényesítése és a szabadságvesztés végrehajtási fokozatáról való döntés. Elméleti feldolgozás és nemzetközi kitekintés.....	19
A prevenció célú kezelési programok továbbfejlesztése a büntetés-végrehajtásban	19
A szabad véleménynyilvánítási jog túllépésének büntetőjogi következményei. Gyűlölet bűncselekmények Magyarországon és Németországban	20
Kriminálisztikai módszerek a vesztegetési bűncselekmények (Btk. XV. Fejezet VII. Cím) üldözésében és nyomozásában. A megelőzés rendészeti eszközei	21

A szegregált telepen élők mentalitásvizsgálata c. kutatás szakirodalmi keretbe ágyazása	22
Korrupció az önkormányzati szektorban.....	22
Jogi egyetemisták a bűnözésről és a resztoratív igazságszolgáltatásról. Empirikus vizsgálat	23
A hazai amfetamin-kínálati piac.....	24
A magyar kriminálpszichológia múltja és jelene, különös tekintettel a kriminológiai pszichológiára .	24
GERN – Sexual deviance as signal crime	24
Panaszmechanizmusok és a büntetés-végrehajtás feletti kontroll Kelet-Európában és a FÁK- országokban.....	25

A) KUTATÁSI FŐIRÁNYOKBAN BEFEJEZŐDÖTT KUTATÁSOK

ELSŐ FŐIRÁNY: ERŐSZAKOS BŰNÖZÉS

Nagy László Tibor:

A közfeladatot ellátó személyek elleni erőszak vizsgálata. A teljes országos mintát feldolgozó empirikus kutatás lefolytatása és befejezése

A közfeladatot ellátó személyek elleni erőszakos cselekmények száma az ezredfordulót követően emelkedést mutat, amely együtt járt a média fokozott érdeklődésével. Különösen a pedagógusok elleni támadások váltottak ki komoly visszhangot, ami e téren a Btk. szigorítását is eredményezte. Az empirikus kutatás 283 bűncselekmény, 311 elkövető és 320 sértett adatait elemezte. A leggyakrabban közlekedési dolgozók (gépjárművezetők, jegyellenőrök, jegykezelők) válnak áldozattá. A cselekmények kiváltó oka legtöbbször az elkövetők rendreutasítása. Az elkövetések hátterében felfedezhető a normák megbecsülésének hanyatlása, a jó értelemben vett tekintélytisztelet elutasítása, egyfajta virtus, túlzott önérzet megnyilvánulása, az alkoholos befolyásoltság szerepe, ugyanakkor nem egyszer a sértetti közrehatás is. Jogdogmatikai vonatkozásban egyértelmű, világos szabályozásra lenne szükség. A jogbiztonság szempontjából nem tekinthető kielégítőnek az a helyzet, amikor belső szerződések alapján a jogalkalmazók is csak nehezen tudják eldönteni, hogy ki minősül közfeladatot ellátó személynek. Szükséges lenne továbbá a közfeladatot ellátó személyek konfliktuskezelő képzése, valamint célszerű lenne a közvetítői eljárás e bűncselekményre történő kiterjesztése is.

Antal Szilvia:

A tész-esek és az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést töltő fogvatartottak ítéleteinek tartalomelemzése és a büntetéskiszabási gyakorlat vizsgálata

A tész-esek és az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést töltő fogvatartottak ítéleteinek tartalomelemzése és a büntetéskiszabási gyakorlat vizsgálata során 70 olyan ügy elemzésére került sor, ahol a bíróság (első- vagy másodfokú) ítéletének meghozatala során az elkövetővel szemben határozatlan tartamú szabadságvesztés büntetést szabott ki. A vizsgálat összesen 16 megyében és a fővárosban életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt terheltek ügyeit ölelte fel. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabására vagy olyan elkövetőkkel szemben kerül sor, akik már többször álltak bíróság előtt súlyos, életellenes bűncselekmények elkövetése miatt, de a korábbi büntetés nem tartotta vissza őket az újabb, kiemelt súlyú cselekmény elkövetésétől, vagy pedig olyan ügyekben, amikor a hidegvérűség, embertelenség és közönyösség olyan egységben valósították meg tetteiket az elkövetők, ami alapján a bíróság nem lát reményt a személyiség megváltozására 30-40 év távlatában sem.

A bíróságok büntetéskiszabási gyakorlata a tekintetben mondható egységesnek, hogy a határozatlan tartamú büntetések kiszabása során leggyakrabban a törvényi minimumban állapítják meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. A kutatás eredményei jelzik, hogy az ország egészére kiterjedő büntetéskiszabási gyakorlat homogenizálása érdekében szükségesnek látszik a döntési kereteket egységesíteni. Ez történhet a jogszabályok „finom-

hangolásával” annak érdekében, hogy az ítéletet kiszabó bíró pontosan tudja, hogy a tényleges szabadulásról való konkrét döntés az ő kezében van-e. Ebben az esetben technikailag két megoldás lehetséges: (1) vagy a feltételes szabadságra bocsátás időpontjának bekövetkezésekor mérlegelés nélkül kellene az elítéltet szabadlábra helyezni, (2) vagy a szabadulás időpontjáról a 30-40 év múlva eljáró testület döntene (aminek szintén lehet létjogosultsága). Ekkor azonban (az ítélkező bíró szemszögéből) valóban nincs akkora jelentősége annak, hogy 30 vagy 35 évben állapította meg a feltételes legkorábbi időpontját, hiszen azon a dátumon egy másik bírói testület még tovább módosíthat.

Póczik Szilveszter:

Módszertani problémák az emberölés kriminálhistóriai vizsgálataiban

Az emberölés kriminálhistóriai vizsgálatát előkészítő áttekintést egy nemzetközi projektbe való meghívásunk kapcsán végeztük el. Arra a következtetésre jutottunk, hogy mivel az emberölések történeti vizsgálatához szükséges előfeltételek, tudományos környezeti adottságok, és finansziális feltételek csak részlegesen állnak rendelkezésre, továbbá az iniciált kutatás nagy forrásigénnyel járna és a várható eredményeknek csekély gyakorlati hasznosíthatósága lenne, az emberölések historikus kutatásával kapcsolatos kutatási projekthez nem látszik időszerűnek csatlakozni.

A historikus kriminológiának ma még nincs egységes módszertana, kirajzolt szerkezete, elfogadott kutatásirányai. Az emberölések történeti alakulásának vizsgálatával holland és francia szaktörténészek foglalkoznak, de a terület ott sem tartozik a történelemtudomány fősodrába, meglévő módszertana inkább vitatott, mint általánosan elfogadott. Ha az emberölések történetét részben kultúrtörténetnek, részben statisztikai problémának tekintjük, akkor a kutatási terület megközelítése a mikro-történelemírás, illetve a történeti statisztika irányából történhet. A tudománytörténet és a modern magyar államtörténet időszakát érintő adatmennyiség szempontjából viszonylag kedvező előfeltételek állnak rendelkezésre, ez azonban korábbi időszakokra nem érvényes. Az emberölések történeti vizsgálatának középkori forrásai igen nehezen hozzáférhetőek, rendszerezhetőek és konceptualizálhatóak.

A témában folytatott nyugati kutatás már az előfeltevések szintjén is problematikus, hiszen nehezen bizonyítható, hogy az emberölések szám- és aránycsökkenése mögött az európai civilizációban bekövetkezett és előrehaladó humanizálódási folyamat áll. Sokkal inkább feltételezhető, hogy az emberölések csökkenése egy igen bonyolult szociális összefüggés-rendszer elemeinek egymásközi kölcsönhatásaiból ered. Különösen problematikus visszatekinteni az 1300-as évekig. A nemzetközi és hazai adatok összehasonlítása az erőszakos cselekménynek vonatkozásban inkább ezek növekedésére látszik utalni, az emberölési adatok bevonásával az összehasonlításba arra a következtetésre juthatunk, hogy az emberölések csökkenésével párhuzamosan emelkedik más erőszakos cselekmények száma és aránya. Ez a statisztikai közlekedőedény-effektus is a kemény mutatók vizsgálatára ösztönöz: a társadalom korstruktúrája jelentős átalakulásban van, számszerűen és arányukban is csökkennek az emberölés tekintetében elkövetőként veszélyes, áldozatként veszélyeztetett korosztályok. Szélesedett a középosztály. Jelenősen javult az orvoslás színvonala és a súlyos, életveszélyes testi sérülést szenvedettek életben-maradási esélye. Sokat finomodott az ítélkezési gyakorlat, ennek köszönhetően a halálos kimenetelű cselekmények kapcsán differenciált jogi kategóriarendszer keletkezett, ami a korábbi időszakok, de leginkább a pre-modern időszakok tekintetében felveti az egyéb erőszakos cselekményektől való elhatárolás, valamint a besorolás kérdését, ami a jelzett időszakokra nézve megoldhatatlan módszertani problémát jelentene.

Bolyky Orsolya – Parti Katalin – Sárík Eszter:

ISRD-2: Látens fiatalkori devianciák c. kutatásban a cseh, az észt és a magyar kutatási eredmények összehasonlítása a fiatalok erőszakos viselkedésének és a látens erőszakos devianciáinak vonatkozásában

2010-ben tovább folytatódott a nemzetközi összehasonlítás a cseh, az észt és a magyar fiatalok erőszakos viselkedése és a látens erőszakos devianciák, valamint a társadalmi tényezők vizsgálatával. Az erőszak és a környezeti hatások (kötődés) között kerestünk összefüggéseket. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a kelet-közép-európai országok hordoznak-e közös sajátosságokat a fiatalok erőszakos bűnelkövetése szempontjából. Kutatásunkban az ISRD-2 nemzetközi összehasonlító elemzés 2049 főből álló mintáját vettük alapul. Attitűdök és kötődési típusok felállításával tipizáltuk a 12-16 éves korosztályi sajátosságokat, az életkor előrehaladásával bekövetkező változásokat. Mindezeket az adatokat a cseh és észt mintával tudtuk összehasonlítani, mert a korábbi felmérést ezek az országok vették fel nemzeti reprezentatív mintán.

Faktoranalízis módszerét alkalmazva a válaszadókat négy csoportba soroltuk: (1) a szülőkhöz kötődők; (2) az iskolához kötődők; (3) a kortársakhoz kötődők, és (4) a lakóhelyhez kötődők kategóriáit állítottuk fel. Az iskolához kötődők maradnak leginkább távol a bűncselekmények elkövetésétől és más deviáns magatartásoktól, egyben ők utasítják el legjobban az erőszakos jellegű megnyilvánulásokat. Őket követik a szülőkhöz kötődők, akiknél szintén nem elfogadott az erőszak. Az iskola szerepe tehát kiemelkedő a bűnmegelőzés terén.

A megkérdezett diákok attitűdjének vizsgálata alapján három kategóriát különböztettünk meg: a.) a kockázatkereső, b.) az önző és c.) az ideges típust. Elemzésünkben a különböző kötődések és az alapadatok (nem, kor), a szabadidő-eltöltési szokások, a szülői kontroll erőssége, valamint az áldozattá válás, az erőszakhoz való viszony, valamint a deviáns viselkedések közötti összefüggéseket vizsgáltuk. A három attitűdfaktor esetében a bűncselekmények előfordulását és a szülői kontroll erősségét elemeztük mindhárom ország mintáján keresztül.

Eredményeink alapján a bűnözővé válás kockázatának leginkább a baráti körhöz kötődő, kockázatkereső típusú gyermekek vannak kitéve. Kötődésüket és attitűdjüket nagyban meghatározza a gyenge szülői kontroll, a gyermekkel való jó kapcsolat kialakításának hiánya, valamint az alacsony színvonalú iskola.

Solt Ágnes:

Veszélyeztetett fiatalok életesélyei és kriminalizálódási hajlandósága

A kutatás a „*Peremen billegő fiatalok*” c. kutatás adatainak másodelemzését végezte el, beépítve a „*Szegregált telepen élők mentalitásvizsgálata*” c. kutatás releváns eredményeinek értékelését is. A másodelemzés azt kereste, hogy azonosíthatók-e olyan pontok, amelyek mentén a kriminalizálódott fiatalok és a veszélyeztetett, de nem bűnelkövető fiatalok életútja, szocializációs körülményei szétválhatnak. Az összehasonlítás a veszélyeztető tényezőkre, a veszélyeztető tényezők egyéni cselekedetekben megnyilvánuló hatására, a jelzőrendszer (mindenekelőtt az iskola és a gyermekvédelmi gondoskodás rendszere) beavatkozására, illetve annak következményeire fókuszált.

Az élettörténetek több mint egyharmadában derült ki, hogy a fiatal családjában rendszeres fizikai bántalmazás elszenvedője volt egy vagy több családtag. Kétszer akkora volt az előfordulási valószínűsége a családon belüli erőszaknak a nem deviáns fiataloknál, mint a bűnelkövetők életútjában. A mintába került bűnelkövetővé vált fiatalok csaknem háromnegyede nem kapott

kellő segítséget gyerekként az iskolától. A társadalomba beilleszkedett, hátrányos helyzetű fiatalok nagyobb része viszont említett olyan tanárt, aki külön figyelmet szentelt rá, és segítette őt abban, hogy be tudjon illeszkedni, és sikerrel be tudja fejezni az iskolát. Azok a fiatalok, akik már tízéves koruk előtt tettek valami rosszat, nagyobb arányban váltak bűnelkövetővé, mint azok a fiatalok, akik tízéves koruk után tűntek ki társaik közül rossz magatartásukkal.

Annak alapján, hogy a veszélyeztető tényezők az életút során mikor, milyen sorrendben fordulnak elő, a reakciók és az események láncolatát figyelve tipikus életutakról lehet beszélni, olyan „sémákról”, amelyek a teljes élettörténetek vázaiban felismerhetők. Ezek a tényezők az életút 4 jellemző modelljét rajzolják fel: (1) Az elhanyagolás generálta spirált, (2) az agresszív család modelljét, és (3) a túlkorlátozó nevelésből eredő drasztikus váltás következményének modelljét, illetve (4) azt a jellemző életút-modellt, amelyben a súlyos egzisztenciális gondok ráhagyó nevelési módszerrel kapcsolódnak össze, s a fiatal ebből a közegből kerül egy sokkal szigorúbb rendszerbe. Innen jellemzően megszökik, s deviáns kortárs csoportba, bűnelkövetői körökbe kerül, s elindul a bűnözői karrier útján.

A kutatás interdiszciplináris módszerrel azonosítja a kockázati tényezőket, a fordulópontokat, a tipikus életutakat, illetve a szocializációs mintákat és azok hatásait. A kutatás a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerének beavatkozásai mentén fogalmaz meg hipotéziseket a beilleszkedés vagy a bűnelkövetővé válás valószínűségére vonatkozóan.

3. HARMADIK FŐIRÁNY: TÁRSADALOMVÉDELEM ÉS BŰNÖZÉSKONTROLL – REAKCIÓK A BŰNELKÖVETÉSRE

Gyurkó Szilvia:

Jogellenesen külföldre vitt gyerekek ügyeinek kezelése – rendszerszintű megközelítés

A kutatás célja a jogellenesen külföldre vitt vagy külföldön tartott gyermekek ügyeinek jellemzőit, az esetkezelésben kompetens szakmák működését feltárni, és ennek alapján átfogó képet készíteni az esetek multiszektoriális jellemzőiről. A kutatás során huszonöt irányított szakmai interjú készült gyermekvédelmi, igazságszolgáltatási, rendészeti szakemberekkel, és öt mélyinterjú jogellenes gyermekelvitel ügyben érintettekkel (gyermekek, felnőttek, családtagok). Ezen túlmenően az esetkezelés folyamatának és az ilyen jellegű ügyekkel kapcsolatos társadalmi megítélésnek a feltárása érdekében két esettanulmány is készült. A kvalitatív részt egészíti ki a nemzetközi gyermekelviteli ügyekben joghatósággal rendelkező PKKB-n és a Központi Hatóságon 2007–2008-ban folyamatban volt 43 ügy aktáinak kérdőíves, valamint az 1997 óta Magyarországon megindult Hágai Egyezmény hatálya alá tartozó valamennyi eset statisztikai feldolgozása.

A kutatás eredményei szerint az Európai Unióhoz való csatlakozás óta folyamatosan nő az ilyen jellegű jogviták száma, viszont az ügykezelésben hatáskörrel és illetékességgel rendelkező intézményrendszerrel dolgozó szakemberek releváns tudása, információja és szakmai felkészültsége hiányos. A gyermekvédelemben és a Hágai Egyezmény alá tartozó ügyek kezelésében megvalósuló viszonylagos centralizálás (ügykezelésben, hatáskörben) jól működik. A prevenciónak ezen a területen is nagyobb szerephez kellene jutnia, hiszen meghatározhatóak azok a tipikus élethelyzetek és az elkövetői profil, ami alapján a fokozott kockázatú helyzetekben speciális prevencióval (főként információ átadással, tájékoztatással és a törvényi lehetőségek kihasználásával) a gyermekek számára súlyos abúzusként értékelhető jogellenes elvitel esetek megelőzhetőek lennének. A kutatási eredmények szerint ilyen kockázati tényezők: a vegyes házasság, a külföldön élő szülő (anya) szegényes társadalmi kapcsolatai, munkavállalási és pénzügyi problémák, családi erőszak, nehézségek a kapcsolattartásban (országghatáron belül), konfliktusos válás.

4. NEGYEDIK FŐIRÁNY: GLOBALIZÁLT BŰNELKÖVETÉS

Szabó Imre:

A közvetítő szolgáltatók büntetőjogi felelőssége

A kutatás célja annak felmérése volt, hogy lehet-e hatással a hazai büntetőjogi dogmatikára az elektronikus kereskedelemben résztvevő közvetítő szolgáltatók felelősségi szabályainak alkalmazása. Ezek a szabályok az Európai Parlament és a Tanács 2000. június 8-án elfogadott, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi kérdéseiről rendelkező 2000/31/EK irányelve nyomán kerültek be az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvénybe.

A vonatkozó külföldi és hazai szakirodalom feldolgozása után láthatóvá vált, hogy a közvetítő szolgáltatók felelősségét szabályozó, a Btk-n kívüli felelősségi szabályok alkalmazásának nincs hazai joggyakorlata. Nincs, annak ellenére, hogy – elsősorban az Interneten megvalósuló bűncselekmények vonatkozásában – elengedhetetlen ezeknek a szabályoknak az alkalmazása is, különös tekintettel a felelősségi szabályokat tartalmazó Ekertv. horizontális jellegű szabályozására, mely alapján a felelősségi szabályokat minden jogterületen, így a büntetőjog területén is alkalmazni kell.

A germán jogirodalomban a horizontális jellegű szabályozással kapcsolatosan az alapvető probléma a körül bontakozik ki, hogy a szabályok alkalmazása során a felelősségi szabályoknak a vizsgálata a bűncselekmény fogalmi elemei közül melyiknek a szintjén történjen. Tekintettel arra, hogy az (elsősorban a német) szakirodalomban fő problémaként ez körvonalazódott, a kutatás is elsősorban erre a területre fókuszált.

A kutatás a probléma megoldására kialakult német megoldási modelleket tárta fel és hasonlította össze, elsősorban a pro és kontra érvek bemutatásával. A kutatás a fő alkalmazási modellek (Vorfilterlösung; Integrationslösung) mellett, az azok nyomán kialakult irányvonalakat is feldolgozta (többek között Sieber, Spindler, Vassilaki megközelítéseit).

A kutatás eredményeként láthatóvá vált, hogy a jogirodalom megosztott ebben a körben. Azt, hogy ezek a megoldási modellek a hazai dogmatikában milyen következményekkel járnak, a téma további kutatását teszi szükségessé a bűncselekmény fogalmi elemeihez kapcsolódó dogmatikai következmények feltérképezésével.

5. ÖTÖDIK FŐIRÁNY: KOCKÁZATOK – PREVENCIÓ

Parti Katalin – Virág György:

Szexuális abúzus az interneten – empirikus kutatás

A felmérés a 9-10. évfolyamra járó, budapesti középiskolás gyermekek internet-használati szokásainak és az általuk tapasztalt online szexuális zaklatás volumenének és minőségének vizsgálatát célozta. A kutatás idei szakasza a 2009 decemberében, a jelzett diákok reprezentatív mintáján felvett kérdőívek adatelemzését végezte el. A kutatás keretében a magyar adatokat a külföldi kutatások eredményeivel is összevetettük, annak feltárására, hogy a 2004 előtt, illetve 2004 után az EU-hoz csatlakozó országokban van-e különbség az internet-használó gyermekek online veszélyekkel kapcsolatos attitűdjei között.

2009-ben ugyancsak a kutatás keretében kezdtük el egy előzetes iskolai felvilágosító program megvalósítását az internet-használattal járó veszélyek (legfőképpen az áldozattá válás veszélyeinek és elkerülhetőségének) tudatosítására. Az iskolai felvilágosító program keretében 10-18 éves tanulók, pedagógusok és szülők kapnak részletesebb információt az internet-használat

valós veszélyeiről. Az empirikus kutatás eredményeinek megfelelően 2010-ben a felvilágosító program kiegészítésére került sor.

Borbíró Andrea:

Statisztikai alapú kockázat- és szükségletértékelés. Kockázatbecslési eljárások a büntető igazságszolgáltatásban a nemzetközi gyakorlatban

A kutatás keretében a büntető igazságszolgáltatáson belüli, azaz a már elkövetővé váltak bűnisméltési kockázatát mérő statisztikai eszközöket tekintettük át. Kockázatbecslési eljárásoknak összefoglalóan azokat a módszereket tekintjük, amelyek célja a (potenciális) elkövető vagy áldozat kriminális veszélyeztetettségének, s így jövőbeli várható magatartásának megbecslése. Noha ilyen törekvések a 20. század elejétől fellelhetők a kriminológiában, az ezredforduló a kockázati szemléletű bűnözéskontroll új értelmezését hozta el. Ez a hazánkban egyelőre ismeretlen eszköz számos országban a harmadlagos megelőzés meghatározó intézményévé vált, s a társadalomvédelmi és korrekciós törekvések felértékelődésével további terjedése várható.

A kockázatbecslési eljárások módszertana erős rokonságot mutat a biztosítási kockázatbecslés elemeivel. Az eljárás során strukturált formában, statisztikai eszközökkel értékelik az egyes kockázati tényezők jelenlétét és várható következményeit. Ma már a legtöbb eljárás a bűnelkövetővé válás dinamikus elemeinek, így különösen a kriminogén szükségletek feltárására is törekszik, ami egy egész sor új tényezőcsoportot hozott be az eljárásokba. Így a statikus elemek mellett az egyes eljárások leggyakrabban egyrészt a lakhatás, az anyagi viszonyok, a képzettség/munkavállalás, a családi kapcsolatok, a szociális kapcsolatok stb. rizikófaktorcsoportjaival foglalkoznak, másrészt igen elterjedt a pszichológiai kockázati források (mindelelőtt a kognitív beállítódások, az attitűd, a mentalitás, a gondolkodási sémák) vizsgálata.

A kutatás során összegyűjtöttük a statisztikai alapú kockázatbecslés nemzetközi gyakorlatban elterjedt formáit, és elsősorban a betölteni kívánt kriminálpolitikai célra és az eredményességre tekintettel vizsgáltuk meg őket. A kortárs kriminálpolitikai trendek egyik szembevető jellemzője, hogy számos országban a büntető igazságszolgáltatás mind több mozzanata támaszkodik a kockázatbecslés intézményeire. Az elkövetői kockázatbecslés számtalan új kérdést vet fel a kriminálpolitika számára, amelyek egy része az eszközök hatékonyságával és felhasználhatóságával függ össze, más része pedig a jogbiztonság, a garanciális védelem és a büntető igazságszolgáltatás hagyományos feladatainak kérdését érinti. A kutatás következtetése szerint a statisztikai alapú kockázatbecslési eljárások megfelelő körültekintéssel hozzájárulhatnak a harmadlagos megelőzés céljainak megvalósításához.

Póczik Szilveszter:

A szélsőjobboldalsággal és erőszakkal kapcsolatos attitűdök empirikus vizsgálata a felsőoktatásban tanuló fiatal felnőttek körében

Az empirikus kutatás társadalmi tekintetben mértékadó szociális réteget célt meg, amely nagyszámú népességet reprezentál és attitűdjei meghatározó jelentőségűek.

A kutatásban 300 fős, főiskolákon tanuló, középosztályi fiatalokból álló mintát terveztünk felmérni. A felvétel végül 231 értékelhető kérdőívet eredményezett. A kutatásba két, eltérő szakmai orientációjú főiskolát, egy budapesti humán és egy vidéki műszaki dominanciájú főiskolát vontunk be. A lekérdezés a főiskolákon tanuló populáció tekintetében életkorra, biológiai nemre, iskolai végzettségre és állandó lakhelyre vonatkozóan reprezentatív volt. A szü-

lők képzettsége és foglalkozása tekintetében megfelelt a várakozásoknak, tehát valóban a „társadalmi közép közepét” sikerült eltalálnunk.

A kutatás eredményei azt jelzik, hogy a demokratikus pluralista értékrendet a megkérdezettek csak a didaktika szintjén sajátították el. A megkérdezettek körében alig néhányan mutatnak bármiféle szimpátiát agresszív, antidemokratikus magtartások vagy eszmerendszerek iránt, ugyanakkor a demokratikus pluralista értékvilág elfogadottsága, illetve az ahhoz való ragaszkodás mögött nincs megfelelő tudás és belsővé tett érvrendszer. A válaszok a szolidaritáshiányt, a demokratikus deficiteket, a minimális társadalmi ismereteket, illetve az ismerethiány és a gondolatlanság miatti lelkiismeret-furdalás hiányát jelzik.

Következtetésünk szerint elengedhetetlen az általános és középfokú oktatásban a történelmi és társadalmi ismeretek oktatásának megerősítése, és a demokratikus politikai tudatossághoz elengedhetetlen közpolitikai alap- és háttérismeretek folyamatos és céltudatos terjesztése, amelyre Németország kínál jó példát.

Barabás Tünde – Windt Szandra:

A budapestiek véleménye a bűnözésről és a helyreállító igazságszolgáltatásról

„*A budapestiek véleménye a bűnözésről és a helyreállító igazságszolgáltatásról*” c. kutatás keretében 2009-ben egy 500 fős, budapesti felnőtt mintán végeztünk a bűnözésre, büntetésre, áldozattá válásra és a helyreállító igazságszolgáltatásra vonatkozó kérdésekből álló vizsgálatot. A nem és kor szerint reprezentatívnak tekinthető vizsgálatunk a korábbi kutatási eredmények nagy többségét megerősítette.

Mint kiderült, a fővárosiaknak nincsen reális képe a bűnözésről, alakulását különböző okok miatt rosszul ítélik meg. Ebben számos körülmény játszhat szerepet, így például a nem, a kor, illetve a korábbi áldozattá válás nagyban befolyásolhatja. A megkérdezetteknek összesen csak 3%-a találta el megközelítőleg a 2008-ban ismertté vált bűncselekmények számát, 55%-a jelentősen alábecsülte, míg az egyharmada jobban vagy kevésbé túlbecsülte azt. Az áldozattá válás tekintetében a korábbi vizsgálati eredmények nyertek megerősítést. Szemben a hivatalos statisztikák mutatta 2%-os áldozattá válás arányával, a vizsgálatban válaszadók kb. egyötöde (20%) szólt arról, hogy elszenvedett egy bűncselekményt a kérdezést megelőző évben. Ez az arány a hivataloshoz képest tízszer nagyobb mértékű áldozattá válást mutat. Eddigi életére visszatekintve csupán a kérdezettek 37%-a említette, hogy soha nem volt áldozat még az életében. A 2008-ban elszenvedett bűncselekmények esetében alig több mint az ügyek felében tettek feljelentést (52%). A válaszadók inkább nem tettek feljelentést az általuk lopásnak, rablásnak, rongálásnak, testi sértésnek, garázdaságnak, családon belüli erőszaknak minősített eseteknél, míg a zaklatás, autófeltörés, autólopás, betörés, adatokkal visszaélésnek ítéltelnél elmentek (a biztosító miatt) a rendőrségre feljelentést tenni. A vizsgálatból az is kiderült, hogy azok, akik már életük során valaha áldozattá váltak, sokkal kevésbé tartják lakó környezetüket biztonságosnak. Ez nyilvánvalóan összefügg a sértetté válás következtében kialakuló rossz lelkiállapotukkal. Mivel a válaszok között a betörés, az autólopás és a gépkocsiból lopás volt a leggyakoribb, amely cselekmények gyakran kötődnek a lakhelyhez, érthető az összefüggés. Emellett 500 válaszadóból 246-an, vagyis közel a válaszolók fele gondolta úgy, hogy a lakása közelében az utcán bántalmazhatják (136 nő és 110 férfi). Ez a már jóval inkább irracionálisnak tekinthető félelem sokkal inkább a média erőszak-növekedést sugalló reprezentációeredményének tulajdonítható.

Szabó Imre:

A számítástechnikai adatok megőrzésének egyes kérdései

A kutatás két irányvonal mentén zajlott: (1) a számítástechnikai adatok megismerésére vonatkozó, a büntetőeljárás/bűnmegelőzéshez és a büntetőeljáráshoz kapcsolódó jogintézmények részletes megismerése és bemutatása, és (2) a számítástechnikai adatok nemzetközi bűnügyi együttműködés keretében történő megismerhetőségének a vizsgálata. A kutatás kiindulópontját a Cybercrime Convention – Európa Tanácsi Egyezmény szabályainak feldolgozása adta, tekintettel arra, hogy a hazai jogszabályokba az egyezményben vállalt kötelezettségek kerültek átültetésre. Az Egyezmény angol nyelvű kommentárjának feldolgozása során körvonalazódott, hogy fontos a bűncselekmények felderítése érdekében a részes államok együttműködése, melyhez kapcsolódóan az Egyezmény további szabályokat tartalmaz. Ekkor vált szükségessé a kutatás kiterjesztése a nemzetközi bűnügyi együttműködés keretében alkalmazható eszközökre is.

A kutatás feldolgozta a számítástechnikai adatok megismerését szolgáló – elsősorban a titkos információszerezés körébe eső – jogintézményeket, majd ezeket összehasonlította a Cybercrime Convention Egyezmény jogalkotói által meghatározott célokkal, annak érdekében, hogy a különböző jogszabályban található eltérő elnevezésű jogintézmények szabályai összekapcsolhatók-e azok anyaegyezményében található szabályokkal. A kutatás ezen kívül összegyűjtötte azokat a bűnügyi együttműködés körében alkalmazható releváns jogintézményeket, amelyek segítségével lehetővé válik a számítástechnikai bűncselekmények felderítésénél mind a büntetőeljárás/bűnmegelőzés, mind a büntetőeljárás körében számítástechnikai adatokat megismerni. A vizsgálat a nemzetközi szintű és a regionális, elsősorban az Európai Unió keretében történő bűnügyi együttműködésre is kiterjedt. A kutatás alapul szolgálhat a nemzetközi bűnügyi együttműködés működési rendjének megismeréséhez, valamint a számítástechnikai adatok, mint elektronikus bizonyítékok megszerzésének legújabb kriminalisztikai módszereinek megismeréséhez.

6. HATODIK FŐIRÁNY: GAZDASÁGI ÉS VAGYON ELLENI BŰNÖZÉS

Kármán Gabriella – Mészáros Ádám – Nagy László Tibor – Szabó Imre – Windt Szandra:

Szellemi tulajdonjogokat sértő bűncselekmények vizsgálata

A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület (HENT) megbízása alapján lefolytatott kutatás során 6 szellemi tulajdonjogokat sértő bűncselekmény kriminálstatisztikai és jogdogmatikai elemzését, valamint bűnügyi iratok alapján 303 bűnügy részletes értékelését végeztük el. Míg az összes regisztrált bűncselekmények száma a vizsgált időszakban (2002-2009 között) 3%-kal csökkent, a szellemi tulajdonjogokat sértő deliktumoké megduplázódott. E bűncselekmények közül kiemelkedik a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése (Btk. 329/A §). A vizsgált bűncselekményi kategória jellemzője az egy elkövetőre jutó rendkívül sok cselekmény, az eljárások során a szakértők igénybevételenek nagy aránya és a bűnügyi költségek magas összege.

A kutatás empirikus részének egyik fő kérdése az volt, hogy a gyakorlatban mennyire egyértelmű a vizsgálat tárgyát képező tényállások alkalmazása, jogsértések esetén mennyire egyértelmű az elkövetési magatartások megítélése. Az empirikus vizsgálat eredményei alapján az egyik legfontosabb problémakör az „áru hamisítása” típusú ügyekkel kapcsolatos. Az ügyek feldolgozása során az elkövetési magatartások megítélésének és a minősítés indokolásának igen széles spektrumát tapasztaltuk. A terjesztéssel kapcsolatos cselekmények jogértelmezési

problémái körében a Btk. 329/A § tényállási elemeinek egymáshoz való viszonyával, az üzletszerűség megállapíthatóságának kérdéskörével foglalkoztunk. A jogalkalmazási gyakorlat összevetése ellentmondásra vezetett az üzletszerűség megállapíthatóságát illetően. A terjesztéssel megvalósított cselekmények körében gyakran előfordult, hogy ugyanolyan jellegű magatartásokért – tipikusan a felhasználó engedélye nélkül többszörözött szoftverek értékesítésre felkínálásával kapcsolatban – némely esetben megállapították a bűncselekmény minősített esetét, máskor pedig nem. Ebben a körben fontos lenne a jogalkalmazási gyakorlat egységesítése. A dogmatikai elemzésben kitértünk a fájlcserező rendszerekkel kapcsolatba kerülő személyek (letöltő, feltöltő, fájlcserező honlapot üzemeltető szolgáltató) felelősségi kérdéseire is. Megvizsgáltuk, hogy a büntetőjog dogmatikai rendszere milyen feltételek fennállása esetén képes büntetőjogi felelősséget társítani az egyes szereplők cselekményeihez. Ennek eredményeképpen arra jutottunk, hogy a feltöltő és a letöltő a szerzői jog szerinti többszörözés, illetve nyilvánossághoz közvetítés szabályainak megszegése miatt tettesi magatartásáért, míg a honlap üzemeltetője ezekhez a magatartásokhoz nyújtott mulasztással elkövetett bűnsegédi magatartásért vonható felelősségre.

Vizsgáltuk a szakértő igénybevételének indokait, a szakértőnek feltett kérdéseket, a szakértő által tevékenysége során alkalmazott módszereket és megjelölt ismereteket, valamint a szoros értelemben vett szakértői véleményeket. A „szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése” körében jellemzően informatikai szakértő közreműködéséről volt szó. Tapasztalataink szerint a szakértőt leggyakrabban az adathordozó tartalmának megállapítása végett rendelték ki. Ehhez azonban a legtöbb esetben nincs szükség különleges szakértelemre. Fontos tapasztalat emellett, hogy gyakran a jogszerűség/jogellenesség megítélését is a szakértőre bízta a hatóság, ami egyértelműen a jogalkalmazó kompetenciájába tartozik.

A speciális informatikai szakkérdések keretében a fájlcserehez kapcsolódó szakértői kérdéseket elemeztük, mely során kitértünk a torrent technológiával és a dc++ technológiával üzemelő fájlcserező rendszereken keresztül megvalósított szerzői jogi jogsértések bizonyítási nehézségeire. Az átvizsgált ügyek alapján bemutatásra került az a legjobb gyakorlat is, melynek alkalmazásával sok, a bizonyítást érintő nehézség áthidalható. Főbb megállapításaink között többek között kiemeltük, hogy a szakterület kompetencia-határainak kijelölése és a szakértői módszertan egységesítése során szakértői testületi állásfoglalások jelentősen hathatós segítséget.

Elvégeztük a vizsgált ügycsoportokhoz kapcsolódó büntetékiszabási gyakorlat elemzését is, melynek során elsősorban a pénzbüntetés, a pénzmellékbüntetés, a bűnügyi költségek, a közvetítő eljárás és a jogi személy büntetőjogi felelősségével kapcsolatos ellentmondásokra, bizonyítási nehézségekre hívtuk fel a figyelmet.

Kétségtelen, hogy a digitális-információs forradalom a szellemi tulajdonjogok védelme terén is paradigmaváltást tesz szükségessé. A megoldást, a társadalom jelentős részének kriminalizálása helyett, az üzletszerű bűncselekményekre koncentráció, gyors és hatékony bűnüldözésben és felelősségre vonásban, az eljáró hatósági személyek szakismeretének bővítésében, a jogpropaganda, főként a fiatalok körében történő felvilágosító tevékenység fejlesztésében látjuk.

Dunavölgyi Szilveszter – Tilki Katalin:

A katasztrófavédelemnek a környezetvédelem területén kifejtett általános és speciális tevékenysége II.

A 2009-ben megkezdett kutatás egyrészt áttekintette a katasztrófa elleni védekezés szervezeti rendszerét, feldolgozta a vonatkozó nemzetközi és hazai jogszabályokat, másrészt a 2010-ben történt két jelentős – természeti és ipari eredetű – magyarországi katasztrófa (a tavaszi, országos kiterjedésű árvizek, valamint az őszi vörösiszap-ömlés) eseményein keresztül vizsgálta az apparátus és más szervezetek kárelhárító (egyúttal környezetvédelmi) gyakorlatának jellemzőit. A kutatás a jogdogmatikai analízis és a dokumentumelemzés módszerét alkalmazta. A jog-

dogmatikai elemzés során értékelte és értelmezte a nemzetközi és a hazai hatályos jog szabályait, és elvégezte kritikai vizsgálatukat.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy hazánk katasztrófák elleni védekezéssel összefüggő rendszerének szabályozása igen bonyolult, már-már átláthatatlan. Az eltérő és különböző súlyú veszélyek, problémák kezelésével kapcsolatos állami feladatok köre több törvényben, valamint az azokhoz kapcsolódó (végrehajtási) rendeletekben lelhető fel. Ezen előírások zömét az elmúlt években számtalan esetben úgy változtatták, hogy az adott (szabályozási) terület helyzetének elemzése, reális felmérése, illetőleg a tervezett változtatások (rövid-, közép- vagy hosszú távú) hatásainak vizsgálata nem történt meg.

A kutatás eredményei több kritikai észrevétel megfogalmazását is szükségessé tették. (1) A jogalkotás súlyos hiányossága, hogy az 1999. évi LXXIV. törvény hatályba lépése óta eltelt 10 esztendőben sem sikerült egységes katasztrófák elleni védekezést meghatározó koncepciót megalkotni. (2) A vizsgált területen működő szervezet hatékonysága mérésére nincsenek kritériumok. (3) Az elmúlt 10 év alatt nem sikerült a területre vonatkozó normák tartalmát harmonizálni, és nem sikerült a különböző szintű jogszabályokat megtisztítani a felesleges párhuzamoktól, átfedésektől.

A kutatás eredményei alapján megfogalmazott javaslatok hangsúlyozzák a jogharmonizáció fontosságát (például a természeti és humán eredetű katasztrófák káros következményeinek csökkentését célzó intézkedések összehangolása a hazai és a nemzetközi szervezetek széleskörű és sokrétű együttműködésével, az ENSZ, a NATO és az Európai Unió erőfeszítése révén). A kutatás hangsúlyozza a katasztrófaveszélyek csökkentésének és megelőzésének szükségességét (például növelni kell az apparátus reagálóképességét, és emellett ezen a területen is nagyobb szerephez kell jutnia a polgárok széleskörű tájékoztatásának, mert ezzel a kataklizmák, a fokozott veszélyhelyzetek káros következményei megelőzhetők, vagy jelentősen csökkenthetők). A kutatás eredményei arra is felhívják a figyelmet, hogy a katasztrófaveszélyek csökkentése, illetve megelőzése akkor válhat hatékonyá, ha a döntések igazodnak a terület speciális (és összetett) problémáihoz, a helyi lehetőségekhez, továbbá azok a cselekvési irányokat megfelelően megalapozó felméréseken és helyzetelemzéseken nyugszanak.

Kármán Gabriella – Kiss Anna:

Az ellopott műkincsek azonosítása

A kutatás célja annak feltárása volt, hogy miért indul kevés büntetőeljárás e témában, és az elrendelt kevés büntetőeljárás miért ér véget vádemelési javaslat nélkül, a nyomozás megszüntetésével. A kutatás jogdogmatikai és kvalitatív kutatási módszereket alkalmazott.

A jogdogmatikai elemzés során a hazai hatályos jog értelmezése, kritikai vizsgálata, a jogösszehasonlítás és a jogalkalmazói joggyakorlat bemutatása történt meg. Az empirikus kutatás kerekasztal-beszélgetéssel, egyéni interjúk készítésével és tematikus konferencia-szervezéssel tárta fel a gyakorlati problémákat. A fókuszcsoportos beszélgetések és az interjúk a témában magas szintű szakismeretekkel rendelkező 10 nyomozó, ügyész, művészettörténész, fizikus és restaurátor szakember tapasztalatainak az összegzését célozták.

A kutatás eredményei szerint a műkincslopásokhoz jelentős számú egyéb vagyon elleni és gazdasági bűncselekmények elkövetése is társul. A hazai bűnüldözés számos nehézségbe ütközik. A nyomozás egyik fő akadályja ezen a területen a kulturális javakra vonatkozó kérdéskör jogi tisztázatlansága és a nem megfelelő nyilvántartás, valamint a kriminalisztikai azonosítás specialitása. A kriminalisztika területén a vizsgálódás tárgya azért speciális, mert a műkincsek azonosítása önmagában is különleges szakismereteket igénylő terület, így korántsem egyértelmű az, ahogyan a szakirodalom erről értekezik. A kutatás nemcsak azonosítási kérdéseket vetett fel, hanem a műalkotás eredetiségének problémáját is, és a hamisítás, illetve

a meghamisítás közötti különbségek feltárására, továbbá a meghamisítás különböző eseteinek egymástól elkülönítésére is törekedett.

A kutatásról készült tanulmány a fentieknek megfelelően főleg büntetőjogi, eljárási és kriminalisztikai kérdéseket boncolgat, felhasználva és elemezve az alapul szolgáló jogszabályokat, valamint a kerekasztal-beszélgetéseken, az interjúkban és a konferencián elhangzottakat, továbbá a témához kapcsolódó szakirodalmat.

Dunavölgyi Szilveszter – Tilki Katalin:

Környezetvédelmi szabályok érvényesítése a hatóságok szemével

A 2010-ben megkezdett, és két esztendőre tervezett kutatás célja a.) a környezetkárosító bűncselekményekkel kapcsolatos ügyek felderítési nehézségeinek kiderítése; b.) a bizonyítási problémák feltárása; c.) a szabályozás gyakorlati működésének, esetleges anomáliáinak felszínre hozatala, és d.) javaslatok kidolgozása.

A kutatók ebben az évben két fókuszcsoporthoz beszélgetést szerveztek, amelyeken az ügyészi szervezet, illetve a rendőrség jogellenes környezetkárosító cselekményekkel foglalkozó munkatársai vettek részt. Az idei fókuszcsoporthoz beszélgetések jó néhány elméleti és gyakorlati problémát jeleztek, illetve számos területen szervezeti problémákra világítottak rá. A – közigazgatási és magánjogi szakági – ügyészek tapasztalata szerint a környezetkárosító cselekmények miatt jellemzően a környezetvédelmi felügyelőségek, a nemzeti park igazgatóságok, a vámhivatalok, és az önkormányzatok tettek feljelentést, magánszemélyek azonban kevés eljárást kezdeményeztek. A gyakorlatban a legtöbb problémát a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése tényállás alkalmazása okozza. Már magával a hulladék fogalmával kapcsolatosan is értelmezési nehézségek merülnek fel, ugyanis az építési törmelék és az inert hulladék fogalma is állandóan keveredik. A gyakorlati problémák feltárása alapján szükségesnek látszik a hulladék Btk.-beli fogalmának átalakítása akként, hogy abban valamilyen mennyiségi vagy minőségi feltétel fogalmazódjon meg. További probléma, hogy az ügyészséget nem támogatja (környezetkárosító tevékenységek vizsgálatában járatos) szakértői apparátus, a nyomozó hatóságok is igen kevés speciálisan e területre szakosodott munkatárssal rendelkeznek. A rendőrség munkatársai hasonló bizonyítási és szervezeti nehézségekről számoltak be.

7. HETEDIK FŐIRÁNY: ÁLLAMSZERKEZET, KÖZHATALOM – REGIONÁLIS KÉRDÉSEK

Dunavölgyi Szilveszter:

Adatvédelmi és titokvédelmi előírások és azok büntetőjogi gyakorlatának áttekintése a magyar jogrendszerben II.

Az eredetileg két évre tervezett (az elképzelések szerint 2009-ben, valójában azonban 2010-ben megkezdett) kutatás az egységes nyomozóhatósági és ügyészi bűnügyi statisztikai rendszerben 2004 és 2008 évek között regisztrált ügyek néhány dokumentuma alapján vizsgálta a titoksértés és a személyes adatokkal visszaélés nyomozásának jellemzőit. (Az említett időszakban és azt követően az adatvédelmi törvény, valamint a titokvédelmi törvény egyaránt néhány olyan módosításon esett át, amelyek következtében a Btk. témát érintő törvényi tényállásai is megváltoztak.)

A személyes adattal visszaéléssel kapcsolatosan vizsgált ügyek zöme a rendészeti igazgatás területét érinti, ami az esetek döntő többségében a céltól eltérő adatkezeléssel valósul meg. A bűncselekményt ily módon – általában hosszú szolgálati idővel rendelkező – rendőrök követik el.

A tipikus elkövetési magatartás szerint az elkövetők az adatkezelés (jogi és belső) szabályait megszegve szolgálati helyükön a közigazgatás különböző adattáraihoz (pl. lakcím, közlekedési, útlevel, bűnügyi- és egyéb nyilvántartásokhoz) való hozzáférési jogosultságaikat felhasználva, nem az általuk intézett hivatalos ügyekhez kapcsolódó személyek adatait „kérdezik le”. A lehívott információk gyakran a különleges személyes adatok körébe (pl. sértett büntetett előéletre vonatkozó ismeretek) tartoznak. A „civil” elkövetők által megvalósított személyes adatokkal visszaélések közös jellemzője valaminő önös érdek elérése (például bosszú, lejáratás, vagy a hatóság megtévesztése). Az eljárások tipikus vonásának tekinthető az is, hogy a terheltek nemcsak a gyanúsítás közlésekor, illetve az első gyanúsított kihallgatásuk alkalmával, hanem a procedúra folyamán mindvégig tagadják a cselekmények elkövetését és bűnöségüket. A terheltek beismerő vallomásának hiánya azonban nem okozott nehézséget az esetek teljes körű felderítésében. Ezekben az ügyekben kiemelkedő szerep jutott az okirati bizonyításnak. Az ügyek sajátossága az is, hogy az egyes eseteknél a cselekmény minősítésével kapcsolatban kaotikus állapotok uralkodtak.

A minősített adatokkal visszaélések, a régi terminológia szerinti titoksértések – szándékos – elkövetési magatartásai közül a jogosulatlan felhasználás a leggyakoribb. A bűncselekmény gondatlan elkövetésének legtipikusabb esete pedig, hogy az állam- vagy szolgálati titkot képező adathordozók kezelésére vonatkozó formai előírásokat, technikai rendelkezéseket, vagyis az ún. titkos ügykezelési (TÜK) normákat nem tartották be, így a minősített információk illetéktelen részére hozzáférhetővé vál(hat)tak. Az eljárások általában nem tisztázták, hogy az arra illetéktelenek számára hozzáférhetővé tett adatok minősítése milyen rendelkezéseken alapszik, illetve azok az elkövetés idején vagy azután állam-, illetve szolgálati titoknak minősültek-e. A vizsgált ügyek legtipikusabb közös jellemzője, hogy jogerős bírósági elmarasztalás egyikben sem született, sőt zömük már a nyomozati szakban megrekedt. Ez véleményünk szerint a jelzett „titokvédelmi” anomáliákra adott igazságszolgáltatási válaszreakció. A viszonylag kevés ügy is érzékelteti, hogy az adat- és titokvédelem büntetőjogi oltalmazásában nem minden téren kedvező a helyzet.

Finszter Géza – Kiss Anna – Mészáros Ádám:

Az új Be. novella hatályosulása

A 2009. évi LXXXIII. törvény célja a büntetőeljárás időszerűségének javítása volt. A Be. novella háttérében az a célkitűzés állt, miszerint az eljárás gyorsításával a bizonyítás eredményessége is előmozdítható. A kutatás eredményei szerint ez az előfeltételezés nem feltétlenül igaz, a nem megfelelő helyen alkalmazott gyorsítás ugyanis éppen a büntetőeljárás végső célját, az igazság kiderítését veszélyezteti.

A novella rendelkezéseinek érvényesülését nem lehet értékelni az előzmények vizsgálata nélkül. Ennek megfelelően a kutatás visszatekintett az eljárási szabályok átalakulásának csaknem negyven esztendő történetére, az 1973. évi I. törvénytől kezdve egészen a rendszerváltozást követő eljárási reform kísérletig. Áttekintette az 1998. évi XIX. törvény hatályba lépéséig terjedő korszakot, majd részletezte a 2006. és 2009. évi novellák módosító rendelkezéseit. Véggökövetkeztetést azért nem tudott levonni, mert a 2009. évi változások gyakorlatáról még kevés ismeret áll rendelkezésre. A módosító szabályok többsége inkább azoknak a belső elmentmondásoknak és kodifikációs hibáknak a kijavítására szolgál, amelyek az 1998. évi törvény parlamenti elfogadása óta megterhelték a kódexet.

Kiss Anna:

A nyomozóhatóság és az ügyészség kapcsolata a büntetőeljárás első szakaszában

Az 1998. évi Be. szerint a jogalkotó szakított azzal a jogkörmegosztási elmélettel, hogy az eljárási szakaszok egyenértékűek. Helyette a nyugat-európai mintákat követve, újraértékelt az egyes szakaszok feladatait, valamint a szerepeket is. A nyomozás feladata a hatályos törvény szerint az, hogy összegyűjtse a vádemeléshez szükséges bizonyítékokat. Ezért a Be. kimondja, hogy az ügyész a vádemelés megállapítása végett nyomoz vagy nyomoztat, vagyis az ügy urává a jogalkotó az ügyészt tette. A kutatás célja annak kiderítése volt, hogy miért nem hatályosul a Be. ezen része.

A kutatás részben jogdogmatikai, részben kvalitatív kutatási módszerekkel folyt. Ez utóbbin belül két kerekasztal-beszélgetésre, valamint 20 egyéni interjúra került sor, utóbbiak körében 15 ügyésszel és 5 nyomozóval történt interjúfelvétel.

A kutatás jogdogmatikai elemzéssel értelmezte a hazai hatályos jog vonatkozó szabályait. A jogalkalmazói gyakorlat megismerése alapján az eredmények azt jelzik, hogy a jogalkalmazás eltér a jogalkotói szándéktól. A jogdogmatikai elemzéshez kapcsolódó kvalitatív kutatás azt derítette fel, hogy a jogalkalmazás mindennapjaiban a korábbi, és nem az új (hatályos) Be. által vallott kompetencia-elosztási elmélet érvényesül.

A „miért?” kérdésre a választ a kutatás a két kerekasztal-beszélgetésen, valamint az egyéni interjúkban elmondottak elemzése alapján találta meg. Az új Be.-t létrehozó jogalkotói elképzelés csak a jogszabályban él, és a mindennapok gyakorlatában a korábbi, az 1973. évi I. törvénynek megfelelően nem az ügyész az ügy ura, mivel sem a nyomozó hatóság, sem az ügyészség nem volt nyitott erre a reformra. Ennek hátterében legtöbbször az áll, hogy az ügyészségen hiányoznak azok a nyomozási technikák, kriminalisztikai ismeretek, amelyek lehetővé tennék a jogszabály hatályosulását. A létszám sem elegendő a meglévő feladatok ellátására. A szakági ügyészi álláspont szerint a Be. új szabályai azért nem tudnak megvalósulni a gyakorlatban, mert sem a nyomozó hatóságnál, sem az ügyészeknél nem történt meg az a szemléletváltás, amelyre szükség lett volna. A túlbizonyításra törekvés a nyomozás során ma is észlelhető, noha a beszerzett bizonyítékok értékelése körében nem a bizonyítékok mennyisége, hanem a minősége a döntő jelentőségű.

Finszter Géza – Mészáros Ádám:

A titkos felderítés új szabályozása

Titkos információgyűjtést folytathatnak a nyomozó hatóságok és az ügyészség, valamint olyan bűnüldöző szolgálatok is, amelyek nyomozóhatósági jogkörrel nem rendelkeznek. (Ezek a nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a most átalakulóban lévő Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat. A jövőben ilyen szervnek tervezik a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó, és a terrorelhárító önálló főigazgatóságokat, amelyek nem tartoznak az általános hatáskörű központi rendőri szervhez, hanem a rendészetért felelős miniszter közvetlen irányításával működnek majd.)

A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés társadalmi rendeltetése – és ekként egyetlen legitim célja – csak az igazságszolgáltatás előkészítése lehet. Javaslatunk az, hogy a stratégiai jogalkotás igényességével szükséges a titkos felderítés intézményének átfogó újraszabályozása, a következő elvek szerint:

(1) A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés szabályozására kizárólag a büntetőeljárás kódexben kerüljön sor.

(2) Ilyen felderítésre csak nyomozás keretei között, az ügyész teljes rendelkezési jogának gyakorlása mellett legyen lehetőség.

(3) A bűnüldözési célú titkos információgyűjtést kizárólag nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező bűnüldöző hatóság folytathasson.

Az előbbiekkal összhangban kellene újraszabályozni a nemzetbiztonsági szolgálatok felderítő munkájának a rendjét, valamint a nem bűnüldözési célú egyéb titkos felderítés szabályait a rendőrségi törvényben. (Ehhez jó alapot nyújt a jelenleg parlament előtt fekvő T/1426. sz. törvényjavaslat.)

II. FŐIRÁNYOKON KÍVÜLI BEFEJEZETT KUTATÁSOK

Mészáros Ádám:

A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései 2.: Megelőző jogos védelem

A megelőző jogos védelem intézményét a 2009. évi LXXX. törvény 5. §-a vezette be a Btk.-ba, 2009. augusztus 9-i hatállyal. Ezt megelőzően az ítélkezési gyakorlat nem ismerte el az előzetes védekezés jogszerűségét, arra hivatkozással, hogy támadás, illetve annak közvetlen veszélye hiányában nem áll fenn jogos védelmi helyzet. A közbiztonság romlásának érzete azonban kialakította azt az igényt, hogy a polgárok – különböző jelző- és védő mechanizmusok létesítésével – önmaguk is gondoskodhassanak személyes biztonságuk és javaik megvédéséről. Ezt az igényt elégítette ki a hivatkozott törvény, amely a jogos védelem kriminálpolitikai céljának hangsúlyosabb előtérbe állítása érdekében kifejezetten megengedi az ilyen eszköz alkalmazását.

A kutatás a hatályos büntetőjog értelmezésére, kritikai vizsgálatára, a jog-összehasonlítás és a gyakorlat bemutatására épülő dogmatikai elemzéssel a megelőző jogos védelem szabályozásával kapcsolatos problémákat vizsgálta.

- (1) Feltárta, hogy probléma jelentkezik a jogtalan támadás értékelésénél (pl. a védelmi eszköz annak ellenére működésbe lép, hogy valamely jogellenességet kizáró ok kizárja a támadás jogtalanságát).
- (2) Probléma merülhet fel az élet kioltására alkalmasnak nem tekinthető védelmi eszköz vonatkozásában (pl. „megfelelő” használat mellett szinte bármilyen eszköz alkalmas lehet az emberi élet kioltására).
- (3) Kérdéses lehet, hogy mi történik akkor, ha az eszközt annak tudatában telepítik, hogy az nem alkalmas az élet kioltására, és egyébként általában nem is alkalmas arra, de a támadó mégis meghal (pl. csapdába esik, és hosszú idő alatt elvérzik).
- (4) Szintén problémát jelent a védelmi szándék terjedelme (a védelmi berendezés ugyanis nem tudja felmérni azt, hogy a jogtalan támadás milyen veszéllyel fenyeget, a támadás mire irányul, mik lehetnek a lehetséges következményei), illetve
- (5) az arányosságának vizsgálata (a „védekező” hogyan ismeri fel előre a még be sem következett támadás lehetséges következményeit, ennek nem ismeretében mi ellen védekezik).
- (6) Kérdésként jelentkezik, hogy hogyan védhető ki az időbeli túllépés, ha a védekező nincs jelen?
- (7) Problémát okozhat, hogy az önkéntes eredményelhárítás lehetőségétől és az ahhoz kapcsolódó büntetlenségtől a védekező – a jogos védelem „alapesetétől” eltérő módon – meg van fosztva.

III. A LEGFŐBB ÜGYÉSZSÉG ÁLTAL KEZDEMÉNYEZETT, BEFEJEZETT KUTATÁSOK

Antal Szilvia – Kerezi Klára – Kó József:

A büntető igazságszolgáltatás társadalmi költségei

Ausztráliában, Kanadában, Hollandiában és az Egyesült Államokban a bűnözéssel kapcsolatos kiadások meghaladják az éves GDP 5%-át.

A kutatás tárgya a büntető igazságszolgáltatás társadalmi költségeinek magyarországi felmérése volt. Tagadhatatlan, hogy számos probléma megoldatlan még a bűnözés költségeinek számításánál – s kutatásunk is jó néhány kérdést hagyott megválaszolatlanul. Néhány kérdés koncepcionális, néhány empirikus, és egyszerűen abból ered, hogy nincsenek megfelelő adataink. A koncepcionális kérdések felölelik a választási lehetőséget a „fentről-lefelé” és a „lent-ről-felfelé” történő számítási módszerek között. Az elméleti kérdések körébe tartozik a bűnözési félelem költségvonzatainak értékelése, amely különösen hangsúlyos lehet a terrorizmussal kapcsolatos veszélyeknél.

Az empirikus vizsgálatokkal kapcsolatosan számos probléma merül fel, mivel a bűnözés költségeinek mérése sokféle olyan információ beszerzését kívánja meg, amelyek vagy egyáltalán nem, vagy nem a megfelelő formában léteznek. Ma még számtalan ilyen korlát van a kutatók előtt. A sértetti költségek becslése és az egészségügyi gondozó intézmények költségei az erőszakos bűncselekmények áldozatainak kezelésében azt igénylik, hogy nagyszámú áldozati megkérdezéses vizsgálatok biztosítsák annak ismeretét, hogy milyen típusú erőszakos bűncselekmények jellemzően milyen sérülést okoznak. Úgy tűnik, hogy egyre növekvő figyelmet kap a becslések módszertana. A szakirodalmi áttekintés alapján úgy tűnik, hogy a bűnözés ára számításának módszerei viszonylag jól kidolgozottak az azonnal azonosítható áldozatokat sértő bűncselekményeknél (pl. lakásbetörés, testi sértés); azoknál a bűncselekményeknél, amelyek elkövetése jól meghatározható (pl. rongálás, gépkocsi-lopás); illetve azoknál a bűncselekményeknél, amelyek vagyontvesztést vagy fizikai sérülést okoztak. Kevésbé vagy egyáltalán nem kidolgozottak a költségszámítási módszerek az ún. sértett nélküli bűncselekményeknél (pl. drog-árusítás, vagy droggereskedelem); azoknál a cselekményeknél, amelyek nem azonnal vehetők észre, illetve azonosíthatók (pl. üzleti csalás, korrupció); illetve a pszichikai károsodást okozó bűncselekményeknél.

A lefolytatott kutatás során 1.) áttekintettük a bűnözés költségszámításával kapcsolatos nemzetközi szakirodalmat, 2.) összegyűjtöttük a hazai bűnözés társadalmi költségeinek számításához nélkülözhetetlen adatokat és információkat, valamint 3.) kidolgoztuk a hazai bűnözés társadalmi költségeinek mérési modelljét.

Az ismertett bizonytalanságok miatt a bűncselekményekkel okozott kár, illetve a bűncselekmények társadalmi költségeinek megbecslésekor az ún. „step by step” módszert alkalmaztuk. A legbiztosabb adatoktól indulva lépésről-lépésre vontuk be a többi figyelembe veendő tényezőt. Első lépésben a bűnözéssel összefüggő társadalmi kiadásokat összegeztük. A bűnügyi statisztika adatain túlmenően más kutatások és adatbázisok felhasználásával nem csak a bűnözéssel közvetlenül összefüggő primer költségeket, de a sokszor rejtve maradó szekunder társadalmi hatásokat is számításba vettük.

A költségszámítás eredménye nem foglalható össze egyetlen szám formájában. A megközelítéstől és a bűnözés okozta társadalmi hatások értelmezésétől függően változik a kiszámítható eredmény. Ha csak a társadalmi költségeket nézzük, akkor a kutatás bázisévében (2009-ben) a bűnözés által okozott kár értéke: 434.501.776.949 Ft. Ha ebből levonjuk a bűnözőknél jelentkező haszon értékét, akkor 235.194.659.014 Ft-os kárértéket kapunk. Ehhez hozzáadódnak az állam által bűnüldözésre, igazságszolgáltatásra, fogva tartásra és bűnmegelőzésre fordított összegek. Ezen állami kiadások összege 2009-ben 326.215.466.000 Ft volt.

A bűnözés egyetlen évben, 2009-ben, összesen 760.717.242.949 Ft (Hétszázhatvanmilliárd-hétszázötvenhétmillió-kétszáznegyvenkétezer-kilenszáznegyvenkilec forint) kárt okozott, illetve ilyen értékű ráfordítást igényelt az állam részéről. Ugyanakkor a bűnözés költségeinek és az állam ráfordításainak összevetéséből az állapítható meg, hogy kb. 100 milliárd forinttal magasabbak az állam bűnözéssel kapcsolatos kiadásai (326 Mrd), mint a bűnözés okozta károk összege (235 Mrd).

Barabás Tünde:

Az „elterelés” új irányai és a resztoratív igazságszolgáltatás

A kutatás a mediáció büntetés-végrehajtásbeli megvalósításának elméleti és gyakorlati lehetőségeit vizsgálta a nemzetközi tapasztalatok tükrében. Bár a legtöbb resztoratív program Európa más országaiban is börtönökön kívül folyik, az utóbbi években „új irányként” egyre nagyobb hangsúlyt kap a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeinek alkalmazása a börtönök falain belül is.

Az elemzés a nemzetközi szakirodalomban is egyedülállóan eredményes belga rendszert és a hazánk jogrendszeréhez rendkívül hasonló német megoldást vette alapul. Az már a kezdetekkor kiderült, hogy a projektek nem egységesek, nem centralizáltak. Ennek egyik fő oka éppen a jogi szabályozás: vagyis nemcsak az angolszász megoldás teszi lehetővé, hogy a felek viszonylagos szabadsággal alkalmazzák ezt a lehetőséget a börtönökben, hanem a belga és a német megoldás is a megengedő megoldást választja, és nem szűkíti a mediáció lehetőségét a magyar szabályozáshoz hasonlóan a büntetőeljárás egyes szakaszaira, s nem köti különböző, az elkövetőt, illetve a cselekményt érintő speciális feltételekhez.

A különböző modelleket különféle konfliktusokban alkalmazzák: így nemcsak az elítélt és korábbi sértettje, de az elítéltek egymás közötti, valamint az elítéltek és börtönszemélyzet közötti esetekben is találhatunk rá példát. Az elemzés során kiderült, hogy a belga börtön-mediációs megoldások a legkimunkáltabbak és legfejlettebbek, ahol több projekt fókuszál a börtönben kifejezetten hosszú tartamú, súlyos bűncselekmények elkövetése miatt fogvatartott elítéltek konfliktusaira. Németországban, bár a kísérletek a 80-as évektől folynak (elsősorban szexuális, ill. más erőszakos cselekményt elkövetettekkel), ezek nem terjedtek el széleskörűen, és a gyakorlatban a mediációnak inkább a „falakon kívüli formái” valósulnak meg nagy számban.

A magyar szabályozás szerint a büntetés-végrehajtásnak nem célja a felek közötti megbékélés elősegítése, és erre jelenleg nem is alkalmas, részben a jogi keretek tisztázatlansága, részben pedig az erre alkalmas végrehajtó szervek, intézmények, civilek, szakemberek hiánya miatt. Az elemzés kitér a hazai megvalósítást érintő javaslatokra. Úgy tűnik, hogy Magyarországon a bv. mediáció két területen lenne jól alkalmazható: (1) az elkövető-sértett, ill. (2) a fogvatartott-fogvatartott közötti konfliktusok rendezésében. Ugyanakkor a hazai büntetés-végrehajtási rendszer zárt, hierarchikus felépítése miatt nem javasolt az elítéltek és a börtön-személyzet közötti viták rendezésére. A mediációra a börtönben a fenti két konfliktustípusban két feltétel együttes teljesülése esetén kerülhetne sor. Az első feltétel a mediáció lehetőségének az 1979. évi 11. tvr-be foglalása. Erre több szakasz is alkalmasnak tűnik, azonban a legindokoltabbnak a 38. §-ban történő szabályozása lenne. Az elítélt felelősségérzete fejlesztésével kapcsolatos feltételek között lenne indokolt annak biztosítása is, hogy az elítélt az általa okozott sérelemért a sértettől, vagy a közösség képviselőjétől bocsánatot kérhessen, és lehetőségekhez mérten kompenzációról állapodjon meg a fogvatartás ideje alatt, illetve azt követően. A fogvatartottak közötti konfliktusok rendezésében a 43. §. szorul kiegészítésre, a fenyegetések kiszabása körében. Itt szükséges lenne a 43. § (1) bek. kiegészítése azzal, hogy a fenyegetések kiszabásánál tekintettel kell lenni arra, ha az elítélt a sértettől mediációs eljárás keretében bocsánatot kért, és azt a sértett elfogadta. Mindemellett szükséges lenne a mediáció bv.-n belüli eljárásának szabályozása, akár a közvetítői eljárásról szóló 2006. évi CXXIII tv. keretében

(annak módosításával), ill. az adatkezelési szabályozás körében annak lehetővé tétele, hogy a bv.-ben eljáró (akár külsős) közvetítő a sértetti adatokhoz, kizárólag a megkeresés érdekében, hozzájuthasson.

A másik elengedhetetlen feltétel ugyanakkor részben a bv. személyzet, részben pedig a bv mediáció során közvetítést végző szerv/személy számára elérhető képzések körének megteremtése. A bv.-n belüli közvetítés speciális jellege miatt mind a személyzet szemléletének formálásában, mind pedig az eljáró szakembereknek a bv.-t érintő speciális szabályok és körülmények, ismeretek megszerzéséhez szükséges képzés az egyik kulcsa a szakszerű és eredményes mediáció alkalmazásának.

Vig Dávid:

Az individualizáció érvényesítése és a szabadságvesztés végrehajtási fokozatáról való döntés. Elméleti feldolgozás és nemzetközi kitekintés

A büntetés-végrehajtás rendjének kialakítását az egységes szabadságvesztés differenciált végrehajtásának elve jellemzi. Az individualizáció ennek másik oldala, amely a büntetés-végrehajtási eszközök és módszerek egyéniesített alkalmazását jelenti minden egyes elítélt tekintetében. A klasszifikáció az elítéltek különböző csoportokba sorolását takarja, amelynek kötelező szabályai az elkülönítési szabályok, de más szempontból is lehet kategorizálni. A hazai büntetés-végrehajtásban fokozatok, biztonsági csoportok, részlegek, csoportok szerint különböző végrehajtási rezsimek alakultak ki, amelyekhez az enyhébb végrehajtási szabályok szerinti külön rendelkezések kapcsolódnak.

A kutatás összehasonlító jogi, illetve történeti módszerrel kimunkált eredményei azt jelzik, hogy nem egyedülálló Európában, ha a bíróság nem rendelkezik a végrehajtási fokozatról, illetve ha a kategorizálásnak a hazaitól eltérő szempontrendszere van, valamint azt is, hogy Magyarországon a fokozatba- és csoportba sorolás elmélete és gyakorlata is felvet kérdéseket. A bíróság által meghatározott végrehajtási fokozat például jelentősen megköti, „bemerevíti” a végrehajtást. A nemzetközi tapasztalatokra is tekintettel felmerülhet, hogy a végrehajtás fokozatáról való döntés tartozzon a büntetés-végrehajtási szervezet hatáskörébe – természetesen a bírósági felülvizsgálat megfelelő lehetőségeinek megteremtésével. Ekkor szükség lehet a befogadás után a jelenleginél szélesebb körű és hosszabb ideig tartó befogadási és felkészítési csoport működtetésére. Ebben az esetben – gazdasági és szervezetszociológiai szempontból is – értékelni kell, hogy ezt és a kategóriákba sorolás alapjául szolgáló értékelést egy központi helyen, regionális szinten, vagy az adott intézményben kell-e elvégezni. Természetesen ebben a konstrukcióban jelentősen fejleszteni kell az intézetek besorolással és értékeléssel foglalkozó személyi állományát.

Borbíró Andrea:

A prevenciós célú kezelési programok továbbfejlesztése a büntetés-végrehajtásban

A kutatás a harmadlagos megelőzés területén alkalmazott kezelési eszközök hatékonyságának feltérképezésére, és hosszabb távon a magyarországi alkalmazhatóság feltételeinek áttekintésére irányul. A kutatás körébe olyan célzott és strukturált beavatkozások tartoznak, amelyek a bűnisméltés megelőzésére irányulnak. E programok közös eleme továbbá, hogy valamilyen korrekciós elemet tartalmaznak, azaz alapvetően az elkövetők magatartásának alakítására irányulnak. Ezen a körön belül azonban nem tettünk különbséget sem aszerint, hogy mely

szankció keretében alkalmazzák a programokat, sem pedig abban, hogy azok zártintézeti vagy közösségi környezetben valósulnak meg.

A 2010-es évben a nemzetközi tapasztalatok feldolgozása történt meg, kettős céllal: egyrészt hogy azonosítsuk azokat a programokat, amelyek a későbbiekben jó gyakorlatként szolgálhatnak a magyar büntetés-végrehajtás számára is, másrészt hogy a nemzetközi eredmények bemutatásával megalapozzuk a hazai gyakorlat későbbi áttekintését. A kutatás célja tehát nem új ismeretanyag létrehozása volt, hanem a nemzetközi gyakorlatban elterjedt korrekációs programok vonatkozó elméleti és empirikus ismeretek alapján történő összefoglalása, értékelése és a hazai szakmai diskurzusba közvetítése.

A rendelkezésre álló adatok azt jelzik, hogy a bűnisméltés csökkentésére irányuló harmadlagos megelőzés területén is terjednek olyan programok, amelyek kimutatható bűnmegelőzési hatással rendelkeznek. Az áttekintésben azokat a feltételeket gyűjtöttük össze, amelyek a hatékonysághoz szükségesek. Az eredmények szerint 1) sikeresebbek az individuális magatartáskorrekcióra fókuszáló, mint a strukturális feltételek alakítását kitűző programok; 2) sikeresebbek az önkéntes részvételen alapuló, mint a kényszerre vagy elrettentésre építő programok; és 3) a programtervezés és -végrehajtás lényegesen befolyásolja hatékonyságot.

Póczik Szilveszter – Utasi Judit:

A szabad véleménynyilvánítási jog túllépésének büntetőjogi következményei. Gyűlölet bűncselekmények Magyarországon és Németországban

A kutatás során áttekintettük az Európai egyezményeket és dokumentumokat, beleértve az Európa Tanács, az Emberi Jogok Európai Bírósága határozatait, valamint az Európai Unió kerethatározatát, és definiáltuk a holokausztagadás gyűlöletkeltő motivációit. Ennek kapcsán összegyűjtésre, összehasonlításra és elemzésre kerültek a német vagy részben német nyelvű országok vonatkozó jogszabályai.

A mai német jogrendszerben a történelmi tapasztalatok alapján kiemelkedő jelentőségű a fegyűlölet kifejezésének büntetőjogi szankcionálása. A gyűlöletbeszédet bünteti a 185. § becsületsértési tényállása, valamint a büntető törvénykönyv gyűlöletre uszításról szóló 130. cikk 1. bekezdése. Az osztrák büntető törvénykönyv a közrend elleni cselekmények fejezetében, az uszítás tényállásában tilalmazza a gyűlöletbeszédet vagy a gyűlöletpropaganda minden formáját, ha az a közrendet veszélyezteti, vagy az emberi méltóságot súlyosan sérti. A rasszizmus megnyilvánulásai Svájcban a büntető törvénykönyv (StGB) 261bis cikke valamint a Katonai büntetőtörvénykönyv 171c pontja alapján büntethetőek. E szabályozások, bár jogi szerkezetüket, megoldásaikat és szövegezésüket tekintve igen különbözőek, ugyanazt a demokratikus politikai célrendszert szolgálják, miközben intenzív vitákat indukálnak a politikai nyilvánosság fórumain.

A gyűlöletbeszéd kutatás keretében került sor az angol nyelvű szakirodalom feldolgozására is. Az amerikai alkotmány első tíz kiegészítését tartalmazó Bill of Rights első jogként említi a korlátlan szólás- és sajtószabadságot. Vannak védelmet nem élvező beszédek, így a gyermekpornográfia, a bujaság, az obszcenitás, a rágalmazás, a profán beszéd és a „fighting words.” További kategória a korlátozott védelmet élvező beszédeké, így pl.: a reklámok, a „kereskedelmi beszéd”. Az Egyesült Államokban a holokausztagadást nem büntetik. Az amerikai jogászok többsége által vallott nézetrendszer gyökeresen eltér az európai modellektől, és azt vallja, hogy a közbeszéd a különböző közösségek elfogulatlan versenyének hivatalos küzdőtere. A gyűlöletbeszéd tiltása ezért összeegyeztethetetlen az „eszmék arénájával”, ahol ugyanakkor közömbösek az anyagi egyenlőtlenségek. A brit modell vizsgálata azért fontos, mert szemléletében eltér az Egyesült Államoktól és Európától is. Nem lévén egységes, írott alkotmány, a bíróságok ítéletei, és az íratlan szokásjog biztosítja a szabadságjogok védelmét, ezért

a szabad szólás egy negatív jog, amelyre más joggal szemben, kivételként lehet hivatkozni. A szabályozás a másokban felkeltett, vagy felkelthető gyűlöletet tekinti lényegi elemnek, azt akarja korlátozni, a közösségek védelmét pedig egyáltalán nem kívánja ellátni, sérelmük irrelevant. A szigetországban a holokauszttagadás nem büntetendő, viszont teljes elutasítással találkoznak minden fórumon a szisztematikus népirtás megkérdőjelezői.

A kutatás a magyar jogi szabályozás körüli vita feldolgozásával, a pro és kontra elhangzó érvek bemutatásával arra törekedett, hogy a gyűlöletbeszéd kezelése kevésbé tűnjön megoldhatatlan feladatnak. A magyar közéletben lassan két évtizede visszatérő téma a szólásszabadság szabályozásának „elhibázott” volta, amely szembemelve a magyar közállapotokkal, a közbeszéd hiányával, az amerikai mintát követi. A büntetőhatalom igénybevétele mellett voksolók a büntetés elriasztó, visszatartó erejével, és az állam erkölcsi ítéletének kinyilvánításával érvelnek. A kritikusok szerint a gyűlöletbeszéd sohasem tapasztalt mértékben terjed, virágzik, és a demokrácia ellenségei védőernyőként használják a demokrácia által biztosított jogokat. Sok elemző véli úgy, hogy az ABH1. által idealizált jövőképet nem igazolta a valóság. Eközben a magyar alkotmánybíróság a vélemény-nyilvánítási szabadságot a lehető legtágabban értelmezi, eltekintve a konkrét politikai háttértől. Az építő kritikák összegyűjtésével a kutatás helyes merbe kívánta terelni a szabad véleménynyilvánítás kielégítő megoldását. A büntetőjog hatályos szabályai képesek érvényre jutni a kirekesztő megnyilvánulásokkal szemben, ha következetesen, aktívan alkalmazzák azokat.

Finszter Géza:

Kriminalisztikai módszerek a vesztegetési bűncselekmények (Btk. XV. Fejezet VII. Cím) üldözésében és nyomozásában. A megelőzés rendészeti eszközei

A korrupció a nehezen felderíthető és nehezen bizonyítható ügyek kategóriájába tartozik. A vesztegetési ügyek felderítésének útjába álló egyes jellemzők a bűncselekmény természetéből adódnak, ezért azokkal hosszú időn keresztül a jövőben is számolni kell. Ilyen akadály, hogy nincs természetes személy sértettjük és a tárgyi bizonyítás lehetőségei igen beszűkültek. A felderítést nehezítő más tényezők azonban a demokratikus intézmények és a civil társadalom megerősödésével változhatnak. Példának okáért az átláthatóság harmadik személyek számára is felismerhetővé teszi ezeket a jogsértéseket. A korrupció erkölcsi elutasítása ugyancsak javíthatja a felderítés esélyeit.

A közigazgatás és a piaci viszonyok szigorúbb és szakszerűbb állami felügyelete a vesztegetési kockázatokat képes lenne időben feltárni, olyan módon, hogy büntetőjogi fellépésre ne is legyen szükség. Ha pedig a bűncselekmény gyanúja megállapítható, akkor a felügyeleti hatóságok vizsgálati jelentései megalapozhatják a nyomozások eredményességét.

A vesztegetési ügyek bizonyíthatóságát nehezíti a titkos információgyűjtés jelenlegi szabályozása. Ezen a jogszabály-változtatással és szervezeti korszerűsítéssel lehet segíteni.

A tapasztalatok alapján megfontolandónak tartjuk a titkos nyomozás szabályozását az eljárási kódexben, ami egyet jelentene az információgyűjtés teljes ügyészi felügyeletével. A nyílttételben az ügyész rendelkezési jogát kizárólagossá kellene tenni. Ezáltal teljessé válhatna a titkos úton szerzett bizonyítékok hitelességének vizsgálata tárgyaláson a védelem által is. A nemzetbiztonsági hatásköröket egyértelművé kellene tenni olyan módon, hogy bűnüldözési célú felderítést csak nyomozó hatóság folytathasson.

IV. AZ OSZTÁLYMUNKATERVEKBEN SZEREPLŐ BEFEJEZETT KUTATÁSOK

Solt Ágnes:

A szegregált telepen élők mentalitásvizsgálata c. kutatás szakirodalmi keretbe ágyazása

A kutatás a 2009-ben befejezett, az „Élet a reményen túl” című kutatási tereptanulmány által felvetett kérdésekre kereste a választ. A korábbi kutatásban használt módszertan elméleti keretét az ún. „megalapozott elmélet” („Grounded Theory”) adta. E módszer szerint a vizsgált adatokban gyökerezik a majdani teória, s az adatok folyamatos és szisztematikus elemzése során körvonalazódik. A korábbi kutatás tehát csak nagyon tág értelmezési keretben fogalmazott meg állításokat és feltételezéseket, támaszkodva arra, hogy az elmélet a kutatás folyamában, az elemzés és adatgyűjtés folyamatos interakciója során alakul ki.

Az idei év kutatásának volt tehát a feladata hogy a korábbi kutatási eredményeket konfrontálja a szakirodalom megállapításaival, illetve beillesse az eddig folytatott kutatások sorába annak érdekében, hogy azokkal együtt teljesebb, objektívabb képet kapjunk a cigánytelepek lakóiról. Idén történt meg az empirikus kutatást követően létrejött kutatási tereptanulmány szakirodalmi keretbe ágyazása és tanulmánnyá alakítása.

Összességében a lefolytatott kutatás eredményei, s az eredmények más – magyar és nemzetközi – kutatási eredményekkel való összevetése után a tanulmány végkövetkeztetése az, hogy a társadalom által nemkívánatosnak minősített, mélyszegénységben élő kisebbség túlélési stratégiái és mentalitása nem a cigány kultúrából (annak bármely ágából) adódnak, s nem vezethetőek arra részben sem vissza.

Vig Dávid:

Korrupció az önkormányzati szektorban

A 2009. január 1. óta eltelt majdnem két évben 1300-nál is több önkormányzati korrupcióval kapcsolatos cikk jelent meg internetes felületeken, vagy napilapok internetes kiadásában. Az önkormányzati korrupció a hazai közvélemény, a szakmai szervezetek, kutatók, az állami vezetők, az ellenőrzésre jogosultak, illetve a büntető igazságszolgáltatás szervei szerint is létező probléma. A Gallup 2007-ben kimutatta, hogy, míg a lakosság kilenctizede tartotta jelentős vagy nagyon jelentős problémának a korrupciót, egytizedének (9%) volt az azt megelőző egy évben konkrét korrupciós tapasztalása, amelyek közül a második leggyakrabban az önkormányzati korrupciót említették.

A kutatási beszámoló elemzi és bemutatja az önkormányzati korrupció terjedelmére vonatkozó jelentősebb hazai kutatásokat, valamint kitér az önkormányzati szféra korrupciós kockázatelemzésére is. Az önkormányzati korrupció megjelenési formáit tekintve – a szakirodalom és az interjúk alapján – a korrupció leggyakrabban az önkormányzati közbeszerzések esetén jelentkezik például a közbeszerzési kiírásnál, az elbírálásánál és a döntés-előkészítésnél, a jogorvoslatnál, illetve a teljesítésnél és annak igazolásánál. A közbeszerzési eljárás (nem csak az önkormányzatok vonatkozásában) részben túlszabályozott, de több kiskapu is van benne. A nagy mennyiségű joganyag gyakori változtatásoknak, módosításoknak van kitéve: a 2004-ben hatályba lépett közbeszerzési törvényt közel harmincszor módosították.

Az egyéb beszerzések és a PPP-konstrukcióban készülő szociális, oktatási, sport és kulturális intézmények létesítése is vethet fel aggályokat. Az önkormányzati ingatlangazdálkodás (áron

aluli értékesítés vagy bérbeadás, valamint áron felüli vétel és bérlés révén) is a veszélyeztetett területek közé tartozik. Külön korrupciós veszély jelentkezik az önkormányzati telkek átminősítésénél (belterületbe vonás stb.). Az építésügyi igazgatásban tapasztalható anomáliákról már a rendszerváltás előtt is jelentek meg tanulmányok. Információnk van a hatósági engedélyezés és a hatósági ellenőrzés során strukturálódott korrupciós gyakorlatokról. Az önkormányzati közszolgáltatási piac privatizációja is felvet korrupcióval kapcsolatos kutatási kérdéseket.

Az önkormányzati szektor integritásának vizsgálata, illetve a kockázatok veszélyességének és bekövetkezése valószínűségének vizsgálata szintén járulhat hozzá a szektor korrupciós struktúráinak megértéséhez. A kutatás a Transparency International és a Magyar Közigazgatási Intézet elemzéseire alapozva, a vizsgálat keretében készült mélyinterjúk segítségével áttekinti az önkormányzati közigazgatásban, illetve a szolgáltatások nyújtásában tapasztalható korrupciós kockázatokat, integritási hiányosságokat. A korrupciós gyakorlatok feltárását is célzó kutatást a közigazgatásban és a gazdasági életben dolgozó szakemberekkel készített interjúk megállapításai egészítik ki.

Barabás Tünde – Windt Szandra:

Jogi egyetemisták a bűnözésről és a resztoratív igazságszolgáltatásról. Empirikus vizsgálat

A beszámoló egy longitudinális vizsgálat eredményeit mutatja be. 2005 és 2009 között trendvizsgálatot folytattunk le az ELTE ÁJK hallgatói körében, amelynek során a hallgatók a bűnözéssel, a büntetésekkel, valamint a mediációval kapcsolatos kérdéseket tartalmazó kérdőívekre válaszoltak. Ezt egészítette ki 2009-ben a Károli Gáspár Református Egyetem Jogi Karán végzett kontrollmintás kérdésünk.

Az összesen 408 megválaszolt kérdőív értékelése több tekintetben igazolta, de egyes kérdésekben cáfolta hipotéziseinket. Szemben azzal a feltevésünkkel, hogy a joghallgatók a lakoságnál jóval több információval rendelkeznek a bűnözésről, az derült ki, hogy a joghallgatók a bűnözés nagyságával, annak dinamikájával és struktúrájával egyáltalán nincsenek tisztában (ez nem is igen változott az évek során). Miközben minden évben tendenciózusan azt választották, hogy a bűnözés növekszik, többnyire lényegesen alábecsülték az elkövetett cselekmények számát. Ez a kontrollmintára éppen így igaz. Rosszul becsülték meg a fiatalok/felnőttkorú elkövetők arányát is, míg a hazai bűnözés struktúrájával, és a különböző büntetések alkalmazásának gyakoriságával többé-kevésbé tisztában voltak. Ugyanakkor itt is hadilábon álltak a számok, sőt még a nagyságrendek meghatározásával is. A mediáció vonatkozásában beigazolódni látszott hipotézisünk, hogy a viszonylag újak tekinthető lehetőségről a képzés eredményeként rendelkeznek információval. Azonban ezeket az információkat elsősorban nem a kriminológiai oktatás keretében szerezték, inkább a büntetőjogi, ill. büntető-eljárásjogi oktatás során. Válaszaik – a fentiekhez képest – kedvezőbbek voltak a mediációt tekintve: már a 2007 előtti válaszadóink is hallottak a mediációról. Saját szavaikkal sokszor igen pontatlanul írták le lényegét, és ez a későbbiek során sem változott. Bár a jelentésével nincsenek feltétlenül tisztában, a jogintézményben bíznak, mediátori képzésen azonban nem vennének részt.

Végül érdekes szemléletbeli különbség mutatkozott a joghallgatók között a büntetések célja és eredménye tekintetében: a károli hallgatók válaszai jóval inkább a megtorló szemléletet képviselik a büntetések körében. Ők azok, akik jobbnak és hatékonyabbnak tartják a minél hosszabb börtönbüntetést, vagy a még súlyosabb büntetési formákat, míg az eltétek között a börtön inkább mint szükséges rossz jelenik meg a válaszok során.

V. MUNKATERVEN FELÜLI BEFEJEZETT KUTATÁSOK

Ritter Ildikó:

A hazai amfetamin-kínálati piac

A Szociális és Munkaügyi Minisztérium támogatásával készült vizsgálat célja a hazai amfetamin kínálati piac működési struktúrájának feltárása volt, közvetett és közvetlen indikátorok alapján. A kínálati oldalt jellemző indikátorok feltárása a következő szegmenseken alapult: (1) lefoglalások a vizsgált időszakban; (2) büntetőeljárások a vizsgált időszakban; (3) hazai előállítók, befektetők, beszerzők tevékenysége; (4) az amfetaminelosztás szervezettsége, struktúrája.

A vizsgálati mintát egyrészt az elmúlt 10 év kriminálstatisztikai és droglefoglalási adatai, másrészt pedig az ORFK, a BRFK szakembereivel, drogos ügyekben legalább 3 éve rendszeresen eljáró ügyészekkel és bírókkal készült beszélgetések, valamint a jogerősen elítélt amfetaminkereskedelem/terjesztés miatt elítéltekkel készült interjúk alkották.

A drogpiacon is a kereslet és a kínálat törvényszerűségei alakítják: befolyásolják az árat, és sok esetben meghatározzák a „termék” minőségét és összetételét is. A reklám és az eladás egyik fejlődő csatornája ma már az internet, ugyanakkor a „disztribútorokon” keresztül történő értékesítés még mindig elterjedtebb. Itt is folyik az innováció a termékek előállításának, kereskedelmének, terjesztésének vonatkozásában, és érvényesül a P+R fejlesztés. Sok más iparághoz képest jelentős tőkeinvestícióval, széleskörű szakértői hálózattal gyors és hatékony termékfejlesztés folyik, amelynek fő célja, hogy olcsón előállítható, a kábítószerlistákon nem szereplő, azaz legális élvezeti szereket, bódulatkeltő és/vagy tudatmódosító vegyületeket állítsanak elő és adjanak el az előállítási és terjesztési költséghez képest jelentős extraprofittal. A vizsgálat a hazai amfetamin kínálati piac működési struktúrájának változásait tárta fel közvetett és közvetlen indikátorok alapján. A kutatás vizsgálati eredményeinek az OKRI-ban 2001-ben végzett kutatás eredményeivel történő összehasonlítása révén lehetővé vált a kínálati piac működési mechanizmusainak elemzése.

Szabó Judit:

A magyar kriminálpszichológia múltja és jelene, különös tekintettel a kriminológiai pszichológiára

A kutatás célja a magyar kriminálpszichológia kialakulásának és fejlődésének bemutatása a történelmi események generálta társadalmi változások tükrében. Az áttekintés vázát az egyes korszakok legfontosabb illetve legjellemzőbb kriminálpszichológiai műveinek rövid bemutatása adja. A kutatás a legjelentősebb monográfiák mellett számos cikket és tanulmányt is feldolgozott a 20. század elejétől napjainkig.

Gyurkó Szilvia – Parti Katalin – Virág György:

GERN – Sexual deviance as signal crime

2010 tavaszán indult a “*GERN Sexual deviance as signal crime*” c. nemzetközi kutatás előkészítése, az Institut für Sicherheits- und Präventionsforschung (Hamburgi Egyetem) vezetésével. A kutatás témája a szexuális abúzus szankcionálásának társadalmi, politikai, bűnmegelő-

zési szempontú megközelítése, a szexuális abúzus terén kifejtett jogalkotási és jogalkalmazási gyakorlat főbb pontjai és változása a rendszerváltást követően. A tervezett kutatás célja az, hogy összevesse a különböző európai trendeket és prognózist állítson fel arra nézve, hogy mi várható a jogalkotás és jogalkalmazás területén. Ez a prognózis a kriminálpolitikai és bűnmegelőzési elképzelések kidolgozásában hasznosítható. A tervezett kutatás a szexuális bűncselekmények média-, jogalkotási, politikai értelmezésének és kultúrszociológiai evolúciójának témakörére terjed ki, és a bűncselekmények áldozataira koncentrál.

A kutatás előkészítő szakasza befejeződött, de a kutatás megakadt, ugyanis az empirikus kutatás lefolytatásához szükséges anyagi feltételek egyelőre hiányoznak. Ez az oka annak, hogy a kutatást nem szerepeltetjük a 2011-re áthúzódó kutatások között. Ha a vizsgálat elvégzésének feltételei adottak lesznek, a kutatást a terven felüli kutatások között számoljuk majd el.

Vig Dávid:

Panaszmechanizmusok és a büntetés-végrehajtás feletti kontroll Kelet-Európában és a FÁK-országokban

A 2009-es évben lefolytatott intézeti kutatásra tekintettel a Magyar Helsinki Bizottságtól érkezett megkeresés alapján vettünk részt a Kelet-Európára és a volt szovjet tagköztársaságokra kiterjedő nemzetközi összehasonlító vizsgálatban. A kutatásban 18 ország vett részt (Albánia, Azerbajdzsán, Bulgária, Cseh Köztársaság, Kazahsztán, Kirgizisztán, Lengyelország, Litvánia, Macedonia, Magyarország, Moldova, Montenegró, Oroszország, Örményország, Románia, Szerbia, Tádzsikisztán, Ukrajna). Az egyes országok szakértői által kitöltött kérdőívek a Magyar Helsinki Bizottság munkatársaival közösen kerültek kiértékelésre.

A kutatás a panaszmechanizmusokkal kapcsolatos szakirodalmi álláspontokat, a releváns európai szabályokat illetve elvárásokat is feldolgozta, továbbá vizsgálta a fenti országok panaszmechanizmusait a büntetés-végrehajtásban, az ügyészi törvényességi felügyelet helyzetét, a bírósági felülvizsgálat és az ombusmani jogvédelem kereteit és gyakorlatát, valamint kitért a civil szervezetek jogvédelmi tevékenységére a büntetés-végrehajtás területén. A kutatás eredményeit a Helsinki Bizottság jelentésben teszi közzé, melyek elhangzottak egy nemzetközi konferencián is.